

GRAMMATICAL CATEGORY OF TENSE IN THE CONTEXT OF LEARNING THE JAPANESE LANGUAGE PICTURE OF THE WORLD

Main features of representation of time by formal means of the category of tense in modern Japanese are described. The category of tense in the Japanese language is analyzed as a system of formal means, semantic and syntactic potential of these means are defined as well. Specificity of perception and understanding the time by representatives of the Japanese linguoculture is determined through the main features of representation at the syntactic stratum of Japanese.

Keywords: *syntax, grammatical category of tense, factive and non-factive predicates, linguoculture.*

УДК 81'42:801.661=133.1

*Костюк М.М., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ОСВАЛЬДА ДЮКРО

У статті визначені основні лінгвопрагматичні особливості наукового дискурсу О. Дюкро на основі роботи «Dire et ne pas dire». Проаналізовані графічні, синтаксичні, лексико-семантичні та стилістичні ознаки, притаманні науковому стилю О. Дюкро. Особлива увага приділена лексичним та семантичним домінантам у роботах науковця.

Ключові слова: *науковий дискурс, термінологія, синтаксичні конструкції, метафора.*

Актуальність. Науковий стиль мовлення має на меті викладення наукових досягнень та узагальнень. Аналіз наукового мовлення досить часто зводиться до виявлення лексичних домінант та граматичних конструкцій. Однак, на увагу дослідників заслуговують також стилістичні і риторичні прийоми, присутні у наукових працях французьких лінгвістів.

Метою нашого дослідження є виявлення лінгвостилістичних особливостей, притаманних науковому мовленню Освальда Дюкро у науковій праці «*Dire et ne pas dire : Principes de sémantique linguistique*».

Відомий французький лінгвіст Освальд Дюкро знаний насамперед дослідженнями у галузі історії структурної лінгвістики та семантики. У своєму науковому творі, а особливо у праці «*Dire et ne pas dire : Principes de sémantique linguistique*» дослідник аналізує теорію висловлювання, розвинуту ще англійською аналітичною філософією, та розвиває свою власну семантичну теорію, яка вибудовується навколо понять поліфонії та аргументації.

Згадане наукове дослідження зацікавило нас стилем викладання думки, залученням стилістичних та риторичних засобів у викладенні матеріалу, «жвавістю»

пояснень та присутністю автора, – тобто тих рис, які не є притаманними «сухому» науковому мовленню.

Для цілісного бачення наукового стилю О. Дюкро необхідно провести комплексний аналіз мовних засобів на різних мовних рівнях, зокрема виявити графічні особливості побудови, лексико-семантичні доміанти, синтаксичні структури та стилістичні засоби.

Серед ознак **графічного рівня** ми виявили як типові для наукового стилю характеристики, так і не типові. Особливе місце у графічних засобах належить пунктуації, оскільки вона дозволяє не тільки членувати речення на синтаксичні частини, ділити текст на речення і вказувати загальну характеристику речення (питання, знак оклику, ствердження), але і вказує на елементи, які є важливими в емоційно-експресивному відношенні (такі як емоційна пауза чи іронія) [1, с. 297].

Науковому дискурсу О. Дюкро притаманна наявність **виразної композиційної структури тексту**, а саме послідовний поділ на розділи, частини, пункти. Що стосується поділу на абзаци, то у науковій праці О. Дюкро переважають **великі абзаци** із розгорненими поясненнями та прикладами. Так, кожен абзац є інформативним, у ньому присутні теза і аргументи. Цілісність абзацу формується за рахунок вживання слів-зв'язок, так званих логічних коннекторів, розділових знаків та інших мовних засобів: « *Dans cette perspective, comme dans celle ouverte par Benveniste, on est amené à admettre que les relations intersubjectives inhérentes à la parole ne se réduisent pas à la communication, prise au sens étroite, c'est-à-dire à l'échange de connaissance : on introduit parmi elles, au contraire, une très grande variété de rapports interhumains, dont la langue fournit non seulement l'occasion et le moyen, mais le cadre institutionnel, la règle. La langue n'est plus alors seulement le lieu où les individus se rencontrent, mais elle impose à cette rencontre des formes bien déterminées. Elle n'est plus seulement une condition de la vie sociale, mais devient un mode de vie sociale » [5, с. 4].*

Щодо вибору типографічних знаків та знаків пунктуації, то дослідник вживає **дужки** для вираження своєї власної позиції, коментаря, підтексту, пояснення чи прикладу. Іноді дужки слугують для ілюстрації важливого аргументу: « *l'existence est souvent expliquée par un simple souci d'économie dans la transmission de l'information (il est plus rapide de dire je que de donner son nom)* » [5, с. 3].

Для наукової праці О. Дюкро притаманне частотне використання **курсиву**, який, як правило, виділяє слова іншої мови та назви і має функцію підсилення, тобто це зазвичай емпатичний курсив. Важливо, що досить часто О. Дюкро виділяє курсивом прикметники: « *L'acte de parole s'expliquerait alors, essentiellement, comme l'acte d'une pensée e* » [5, с. 1].

О. Дюкро використовує і **лапки**, які привертають увагу реципієнта на ключове у висловлюванні слово: « *Les langues auraient comme origine première l'effort de l'humanité pour représenter la « pensée » pour en constituer une image perceptible, un tableau* » ; « *Il arrive souvent qu'on restreigne le sens du mot « communiquer »* » [5, с. 2].

Тире служить здебільшого для вставних конструкцій, які підсилюються поворотами: « *Mais, dans la perspective que nous analysons, ces modifications devraient toutes se comprendre comme des résultats – tantôt voulus, tantôt mécaniques – de l'acte*

d'ordonner » [5, с. 2]. Крім того, тире вживається у реченнях, де вставна конструкція є виявом власної позиції автора: « *C'est justement ce clivage que refusent les philosophes d'Oxford – si nous les comprenons bien – et dont ils essaient de montrer qu'il rend incompréhensible l'activité réelle accomplie dans la parole* » [5, с. 3].

Лексико-семантичні домінанти у науковому дискурсі О. Дюкро зумовлені передусім особливістю викладення матеріалу дослідження. Тому серед лексичних домінант переважають специфічні лінгвістичні **терміни**, які чітко і детально роз'яснюються автором.

Слова вживаються у більшості випадків у **прямих значеннях**, наприклад такі слова як « *la situation* », « *l'objet* ». Однак, неодноразово автор вдається до експресивно-емоційного забарвлення лексики, наприклад це бачимо у вживанні дієслова « *imputer* », яке має негативну конотацію і означає примусове обмеження: « *On ne peut plus alors imputer au locuteur l'intention consciente d'exprimer cette signification; quelquefois même, on lui en refusera la connaissance consciente, et on considèrera la découverte de l'implicite comme révélant une profondeur du message inconnue du locuteur* » [5, с. 13].

Важливим поняттям, яке слід розглянути, є **суб'єктивність**, оскільки у науковому дискурсі автор має залишатися нейтральним у висловлюванні. При розгляді питання суб'єктивності слід звернути увагу на вживання **прикметників**, які В. Гюго вважав « мастилом стилю » – « *l'adjectif c'est la graisse du style* » [4, с. 58]. Через прикметники автор може прямо виявити своє ставлення до висловлювання. Саме у вживанні прикметників яскраво виражається « емотивна функція » мовлення за Якобсоном, яка прикрашає будь-яке висловлювання [там само].

Так, у науковому дискурсі О. Дюкро зустрічаються суб'єктивні та «некласифікуючі» прикметники, які є експресивно маркованими та мають багато конотацій: « *d'une façon indissoluble* » [5, с. 17], « *un acte d'affirmation particulier* » [5, с. 23], « *d'une façon absolument régulière* » [5, с. 24], « *l'objet particulier* » [5, с. 27], « *un moyen abrégé* » [5, с. 3], « *une simple conséquence* » [5, с. 3], « *l'effet parasitaire* » [5, с. 5], « *la progressive dégénérescence* » [5, с. 6].

Слід відзначити, що науковець часто вживає слово « *certains* », яке робить висловлювання трохи неясним і неточним : « *certaines points* » [5, с. 112].

Незважаючи на вживання наукової лексики, все ж є наявними **сталі вирази**, які роблять пояснення більш наочними та зрозумілими: « *le prix payé* » [5, с. 65]; « *noir sur blanc* » [5, с. 66].

Щодо дієслівних форм, то для наукового стилю О. Дюкро притаманні **форми теперішнього часу** (« *On sait que...* » [р. 19], « *Nous pouvons maintenant revenir au problème* » [5, с. 19], « *Cette situation semble d'ailleurs inévitable* » [р. 18], « *Cette possibilité d'interprétation est générale* » [5, с. 20], « *L'affirmation prend alors pour valeur implicite d'authentifier* » [5, с. 21]).

Форма **першої особи множини** вживається переважно у відгуках і відступах, найчастіше для вираження власної суб'єктивної думки науковця: « *C'est justement ce clivage que refusent les philosophes d'Oxford – si nous les comprenons bien – et dont ils essaient de montrer qu'il rend incompréhensible l'activité réelle accomplie dans la parole* », « *Mais, dans la perspective que nous analysons, ces modifications devraient toutes*

se comprendre comme des résultats – tantôt voulus, tantôt mécaniques – de l'acte d'ordonner », « *Il suffit d'en faire voir la nécessité – à laquelle on peut attribuer au moins deux origines théoriquement distinctes* », « *Il est donc indispensable, pour nous, de recenser d'abord les formes d'implicite qui peuvent* » [5, с. 3-6]. Варто відзначити частотність вживання першої особи множини, що сприяє створенню діалогу між автором та читачами, та сприяє кращому сприйняттю викладеного матеріалу.

Однак, у науковому дискурсі О. Дюкро неодноразово зустрічається і **безособовий займенник «on»**, який вживається у різних контекстах, найчастіше для узагальнення думки чи вираження власної суб'єктивної позиції автора: « *On fera remarquer...* », « *On objectera...* », « *On ne pourra parler...* », « *On peut chercher* », « *On le voit* » [5, с. 11-15].

Науковець **уникає вживання вказівних прикметників «ce, cette...»** чи **вказівних займенників «ceci, cela»** на початку фраз. Натомість переважає використання іменників, що робить кожне висловлювання чітким і зрозумілим і дозволяє читачу не втрачати думку: « *Le fait important, à nos yeux, c'est que ...* » [5, с. 11].

Виявилось, що О. Дюкро не робить посилань на групи дослідників чи школи, а **посилається на конкретних науковців** та їх набутки: « *Dans cette perspective, comme dans celle ouverte par Benveniste...* » [5, с. 4], « *C'est sans doute la notion hjelmslevienne de «connotation», utilisée ensuite avec une grande fidélité par R. Barthes...* » [5, с. 16].

Дослідник **уникає вживання сполучників «qui» та «que»**. Натомість, О. Дюкро графічно оформлює висловлювання, вживаючи **типе**: « *On en dirait autant pour certains emplois de mots techniques – destinés à «faire technique», à signifier la technicité –, ou de mots catalogues «poétique s» – utilises pour marquer le discours comme poétique...* » [5, с. 17].

Що стосується **заперечних конструкцій**, то вони не є частотними і вживаються тільки у випадку, коли науковець має на меті звернути увагу читача на конкретний факт або ж висловити власну думку. Так, наприклад, уживання заперечної конструкції « **ne ... pas** » для вираження згоди та підтримання позиції, що підсилюється вживанням частки « **fort** »: « *A quoi on ne peut pas objecter grand chose, dans la mesure où la notion de communication est elle même fort vague, et susceptible d'être infléchie dans des directions très variées* » [5, с. 1].

Аналіз **синтаксичних** особливостей передбачає звернення до синтаксичної будови словосполучень та речень, а також виявлення їх типів та ознак. Аналіз синтаксичних особливостей полягає в дослідженні ролі синтаксичних одиниць у формуванні концепції тексту, його тематичних ліній, образності та експресивності.

Складні синтаксичні структури є типовими для наукового мовлення О. Дюкро і проявляються у виборі науковцем сполучникового зв'язку та двоскладних речень. Здебільшого переважає **простий дієслівний присудок**, виражений дієсловом активного стану у теперішньому, минулому чи майбутньому часі. Наприклад: « *Le problème générale de l'implicite est de savoir comment on peut dire quelque chose...* » (au présent) [р. 12], « *Il a été découvert par le destinataire, il a été imposé par le locuteur* » (au passé) », « *Le lecteur vérifiera facilement qu'il en est de même...* » (au futur) » [5, с. 21-23].

Крім того, частотними є **безособові речення**, які є нейтральними. Наприклад: « *Il est fréquent de déclarer...* », « *Il arrive* », « *Mais* », « *On remarque* », etc.

Складні речення характеризуються чітко вираженим складносурядним або складнопідрядним зв'язком. Серед **логічних коннекторів** переважають наступні: *au contraire, aussi, encore, et, par exemple, c'est-à-dire, telle est, par contraste, d'abord, en revanche, alors, pour*, etc.

О. Дюкро майстерно синтаксично оформлює висловлювання. Для ясності та зрозумілості науковець вживає **інфінітиви, виділення та повтори**: « *Affirmer, c'est alors informer autrui de ce que l'on sait ou de ce que l'on croit ; demander, ordonner, c'est informer de ce que l'on désire ou de ce que l'on veut ; se plaindre, injurier, c'est informer d'une peine ou d'une colère que l'on éprouve* » [5, с. 2].

Привертає увагу також присутність ознак індивідуальної манери О. Дюкро, а саме вживання різних **стилістичних засобів та риторичних технік**. Для досягнення особливого впливу на читача дослідник вдається до метафоризації слова. Заснований на метафоричності стилістичний перенос семантики слова в непрямому значенні з метою досягнення більшої художньої виразності лежить в основі створення тропів. Серед стилістичних та риторичних засобів ми виявили використання науковцем метафор, гіпербол, повторів, риторичних запитань та ін.

Серед стилістичних та риторичних засобів у науковому дискурсі О. Дюкро переважають **повтори**, що все ж притаманні науковому дискурсу. Так, наприклад, частотою є **анафора**, тобто повторення слова чи групи слів на початку фрази: « *Ou bien il participe vraiment à la conversation, et accepte son thème: mais alors il croit à l'être en question. Ou bien il nie cette existence, mais c'est qu'il n'est pas intégré à la conversation* » [5, с. 40]; « *... puisque communiquer, c'est toujours communiquer à quelqu'un* » [5, с. 1].

Іноді для привернення уваги реципієнта науковець вживає **повторення та риторичне запитання**: « *Pourquoi, alors, ne pas utiliser cette même solution lorsqu'il s'agit de représenter logiquement deux éléments sémantiques distincts d'un énoncé grammaticalement unique ? Pourquoi, notamment, ne pas considérer l'énoncé sur Kepler comme juxtaposant une affirmation d'existence et une affirmation sur l'être dont on affirme l'existence ?* » [5, с. 36]. Ці риторичні фігури слугують яскравими поштовхами для подальших аргументів та прикладів.

У науковому дискурсі О. Дюкро реалізацію знаходить **гіпербола**, яка виражається в узагальненні та перебільшенні поняття. Наприклад, автор узагальнює думку науковців, вживаючи негативну частку « *personne* », тим самим унеможливує наявність інших точок зору на проблему: « *Son point de départ – personne ne le conteste – est la découverte par Austin des énoncés performatifs* » [5, с. 69]. Ще одним прикладом гіперболізації може слугувати слово « *le drame* », що робить висловлювання яскравим та стилістично маркованим: « *Si l'on sait peu de choses sur le composant linguistique, le drame est qu'on en sait trop sur le composant rhétorique...* » [5, с. 131]. На відміну від перебільшення, у науковому тексті можна знайти і применшення значення, **літоту**, яка вербалізується у виразі « *deux mots* » і вживається декілька разів науковцем: « *Deux mots, d'abord, sur la fonction que peut avoir la tentative de formalisation présentée ici* » [5, с. 143].

Отже, лінгвопрагматичний аналіз показав, що науковому дискурсу французького дослідника Освальда Дюкро притаманні як «класичні» ознаки наукового стилю, такі

як вживання спеціальних термінів, складні синтаксичні конструкції, виразна композиційна структура тексту, так і різні лінгвостилістичні особливості, зокрема частотне вживання заперечних конструкцій, безособових речень та риторичних запитань, що роблять науковий стиль більш цілісним, логічним та цікавим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Арнольд И.В.* Стилистика современного английского языка: Стилистика декодирования [учеб. пособие] / И.В. Арнольд. – М. : Просвещение, 1990. – 303 с. 2. *Adam J.* La linguistique textuelle / Jean-Michel Adam. – P. : Armand Colin, 2015. – 320 p. 3. *Anscombe J., Ducrot O.* L'argumentation dans la langue / Jean-Claude Anscombe, Oswald Ducrot. – Liège : Mardaga, 1997. – 184 p. 4. *Buffard-Moret B.* Introduction à la stylistique / Brigitte Buffard-Moret. – P. : Armand Colin, 2015. – 128 p. 5. *Ducrot O.* Dire et ne pas dire : Principes de sémantique linguistique / Oswald Ducrot. – P. : Hermann, 1991. – 327 p.

*Костюк М.Н., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

ЛИНГВОПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НАУЧНОГО ДИСКУРСА ОСВАЛЬДА ДЮКРО

В статье определены основные лингвопрагматические особенности научного дискурса О. Дюкро на основе работы «Dire et ne pas dire». Проанализированы графические, синтаксические, лексико-семантические и стилистические средства, которые характеризуют научный стиль О. Дюкро. Особое внимание уделено лексико-семантическим доминантам.

Ключевые слова: научный дискурс, терминология, синтаксические конструкции, метафора.

*Kostiuk M.M., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

LINGUOPRAGMATIC PECULIARITIES OF OSWALD DUCROT'S SCIENTIFIC DISCOURSE

This article defines the main linguopragmatic peculiarities of O. Ducrot's scientific discourse on the basis of the work «Dire et ne pas dire». It analyses the main graphic, syntax and stylistic characteristics and techniques of his scientific style. The peculiar attention is paid on lexical and semantic dominants.

Key words: scientific discourse, terminology, syntax, metaphor.